

VARA KOMMUN

Program för friluftsliv

Kulturplan för Vara kommun
2017-2021

Bilaga 7

Innehållsförteckning

Inriktningsmål	1
För vem skrivs Program för friluftsliv?	1
Läsanvisning	2
Uppföljning	2
Bakgrund.....	2
Politik och styrande dokument.....	3
Sveriges friluftsmål	3
Nationella folkhälsopolitiska mål	3
Nationella miljö kvalitetsmål.....	4
Lagrum.....	4
Generella perspektiv	4
Hållbarhet.....	4
Tillgänglighet.....	5
Barn och unga	5
Friluftslivet i Vara kommun	5
Grönytor.....	5
Naturvårdsområden	5
Friluftsområden	6
Utveckling av friluftslivet i Vara kommun	7
Friluftsliv som besöksmål	8

PROGRAM FÖR FRILUFTSLIV

VARA VÅGAR!

I Vara finns det goda livet, hos oss är alla välkomna, här ser vi lite längre. Vi bygger för framtiden!

Vara kommuns vision ur Strategisk plan 2016-2019.

Inriktningsmål

Det finns ett sammanhang för varje människa i Vara kommun.

Det livslånga lärandet och det offentliga samtalet i kulturlivet behövs i en levande demokrati.

- Det kulturella området där idrott och friluftsliv ingår bidrar starkt till hela kommunens utveckling.
- Möjligheten att ägna sig åt friluftsliv stärks genom tillgång till lämpliga områden. CIVILSAMHÄLLETs engagemang i drift och skötsel av anläggningar för friluftsliv t ex genom ett aktivt föreningsengagemang främjar folkhälsa och demokratiska arbetssätt.
- Friluftslivet utvecklas med allemansrätten i fokus och i samverkan mellan olika intressenätverk. Ökad trygghet för användare, föreningar och markägare värnar allas intresse för framtiden.
- Tillgång till områden för friluftsliv säkerställs genom koppling till övrig samhällsplanering inklusive kollektiva trafiklösningar och trafiksäkra förhållanden speciellt vid anläggningar för friluftsliv och speciellt för oskyddade trafikanter.
- Besöksmålsutveckling är starkt förknippat med friluftsliv i kultur- och naturmiljöer och besöksnäringens utveckling beroende av besöksmålen.
- I fall där ingen förening vill åta sig uppdrag att sköta anläggningar som kommunen finner angelägna, måste kommunen ta ställning till anläggningens framtid.

För vem skrivs Program för friluftsliv?

Program för friluftsliv visar hur friluftspolitiken ser ut i Vara kommun. Det är skrivet för politiker, allmänhet, föreningsliv, organisationer, privata aktörer och kommunens förvaltningar. Friluftsförfrågorna intresserar många, eftersom en stor del av allmänheten utövar friluftsliv i någon form.

I Vara kommun drivs de flesta anläggningar för friluftsliv av föreningar. Kommunala förvaltningar arbetar med kultur och folkhälsa i en bred

bemärkelse, drift och underhåll av grönområden och stöd till föreningar och intressenätverk.

Programmet skrivs därför för den som ska fatta politiska beslut kring planeringsfrågor, folkhälsa och kultur och för den som är engagerad t ex inom den ideella sektorn. Även en intresserad allmänhet får i friluftsprogrammet information om bakgrund och prioriteringar.

Läsanvisning

Texten är skriven i presens för att markera att den beskriver ett förhållande som är beslutat i och med antagandet av programmet för friluftsliv.

Uppföljning

Program för friluftsliv är en del av Vara kommuns kulturplan från 2017. Programmet är tillagt 2018 och gäller tills ny kulturplan antas 2021. Uppföljning och utvärdering följer kulturplanen i övrigt.

Stöd ges kontinuerligt till föreningar som driver anläggningar för friluftsliv i t ex frågor som angränsar till allemansrätten eller drift/underhåll. Aktuella avtal med föreningslivet för drift och underhåll utvärderas regelbundet.

Regelbundna möten genomförs med förvaltningens berörda delar och träffar med representanter för föreningslivet. Initiativtagare är bildningsförvaltningen.

Bakgrund

Friluftsliv definieras som ”vistelse utomhus i natur- och kulturlandskap för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling¹”.

Folkhälsa kan definieras som ”ett uttryck för befolkningens hälsotillstånd, som tar hänsyn till såväl nivå som fördelning av hälsan²”.

Kultursektorns betydelse för folkhälsan är mycket stor. Människors behov av att komma ut i skog och mark sammanfaller med samhällets folkhälsomål.³ I begreppen kultur och livskvalitet ryms friluftsliv och idrott på samma villkor som t ex körsång, hembygdsvård och scouting. Jämlig folkhälsa är en grundbult för det demokratiska samhället, liksom de demokratiska strukturerna på många sätt är utgångspunkten för folkhälsa. Att få syssla med det som ger livet mening och innehåll ger sammanhang och trygghet åt människors vardag.

Friluftspolitikerna i Vara kommun inriktas på att så att många som möjligt kan ägna sig åt friluftsliv på det sätt som passar dem bäst.

Friluftslivet har stor betydelse för att främja t ex fysisk aktivitet, gruppaktiviteter eller personlig utveckling, dvs områden där det kan finnas flera metoder än friluftslivet för att nå mål om fysisk hälsa, teambuilding eller

1 Naturvårdsverkets definition

2 Janlert, U.: Folkhälsovetenskapligt lexicon. - 2000.

3 Folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsomyndigheten/folkhalsopolitiska-mal/

avslappning. Friluftslivets egenvärden, t ex känslan av livskvalitet i kontakt med naturen, är svåra att hitta på annat vis än genom att utöva friluftsliv.

Friluftsliv är en folkrörelse och kulturform som i stor utsträckning utövas utanför organiserade aktiviteter och strukturer. I många fall är tillgängligheten till naturen den faktor som sporrar till aktivitet – på egen hand eller med familj och vänner. Civilsamhällets engagemang är av stor betydelse för det organiserade friluftslivet. Allemansrätten är en garant för människors tillgång till natur.

Vara kommuns prioriteringar vilar på en sammanvägning av ambition och kunskap, t ex om vilka former av friluftsliv som efterfrågas. Andra betydelsefulla faktorer är var friluftsliv kan utövas i förhållande till invånare och gäster som kommer med t ex bil, tåg eller cykel, och i vilken grad friluftslivet organiseras genom anläggningar och föreningsliv. Trenden visar att människor har svårt att engagera sig i frivilliginsatser annat än som punktvisa insatser under givna perioder, vilket påverkar kommunens framtida roll för tillgängligt friluftsliv. Kommunens stöd är betydelsefullt för att möta civilsamhällets betydande insatser och engagemang för friluftslivet.

Under senare år har friluftslivet blivit en betydande dragare för besöksnäringen⁴.

Översiktsplanen beskriver faktorer som är viktiga för friluftslivet i avsnitt om boendemiljöer.

Politik och styrande dokument

Sveriges friluftsmål

Friluftspolitikens mål är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv, där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö.

Friluftslivet ger oss hälsa, naturförståelse och regional utveckling. Det är utgångspunkten för de tio mål för friluftslivspolitiken som regeringen beslutade om i december 2012.⁵

Nationella folkhälsopolitiska mål

Det övergripande nationella målet för den svenska folkhälsopolitiken är "att skapa samhällliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen⁶".

Att utöva friluftsliv bidrar till en god hälsa genom att skapa förutsättningar för goda levnadsvanor och därmed påverka livsvillkor och livsmiljöer positivt. Målen för samhällets planering för och stöd till friluftsliv är kopplade till de nationella folkhälsopolitiska målen.

⁴ <http://corporate.visitsweden.com/vart-uppdrag/vara-prioriteringar/506-2/>

⁵ Framtidens friluftsliv: www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2010/07/prop.-200910238/

Mål för friluftslivspolitiken: www.regeringen.se/rattsdokument/skrivelse/2012/12/skr.-20121351/

⁶ Mål för folkhälsopolitiken: prop. 2002/03:35 www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsomyndigheten/folkhalsopolitiska-mal/

Nationella miljö kvalitetsmål

1999 och 2005 antog Riksdagen 16 miljö kvalitetsmål som beskriver det tillstånd i den svenska miljön som ska nås till måläret 2020. Miljömålet God bebyggd miljö innebär t ex att bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö och att natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas.

Lagrum

Planläggning enligt **Plan- och bygglagen**⁷ innebär t ex hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter för att främja estetiskt tilltalande miljöer (inklusive grönområden).

Bestämmelserna i **Miljöbalken**⁸ syftar till att främja en hållbar utveckling att också kommande generationer får en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Allemansrätten är en uråldrig rättighet i Sverige som följer av gammal sedvänja. Den är inskriven i Sveriges grundlag men är inte uttryckligen definierad, utan omges av andra lagar som sätter gränser för vad som är tillåtet. Med allemansrätten följer krav på hänsyn och varsamhet – mot natur och djurliv, mot markägare och mot andra människor.

Generella perspektiv

Hållbarhet

Social hållbarhet: Gemensamma aktiviteter och folkbildningsaspekter i friluftslivet ger social hållbarhet. Utvecklingen av friluftslivet i Vara kommun är beroende av samverkan mellan kommunen och andra aktörer, som icke vinstdrivande organisationer (föreningsliv, intressenätverk) och privata intressen (t ex besöksnäring och gröna näringar) av olika slag. Närheten till natur spelar avgörande roll för hur mycket och i vilken form människor ägnar sig åt friluftsliv. Friluftsliv fordrar ingen dyr utrustning och bedrivs på individens och naturens villkor.

Ekologisk hållbarhet⁹: Friluftslivet ger människor kunskap och förståelse för naturens betydelse, vilket är en grundförutsättning för ekologisk hållbarhet. Natur i form av skog och mark och stadsnära gröna miljöer som parker och grönområden är avgörande för friluftslivet och därmed viktigt för förståelsen för ekologiska samband.

Ekonomisk hållbarhet: Tillämpningen av allemansrättens möjligheter ihop med hänsynen till de ekonomiska värdena i skog, mark och stadsnära natur är viktiga utvecklingsområden. Besöksnäringen i Vara drar nytta av globala besöksströmmar där friluftslivet är en viktig reseanledning.

⁷ Plan- och bygglagen 2 kap. 3 §

⁸ Miljöbalken 1 kap. 1 §

⁹ <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljomalssystemet/>

Tillgänglighet

Friluftslivets stora betydelse för folkhälsa och inkludering gör tillgång och tillgänglighet viktigt. Friluftsliv är en livskvalitetsfråga för en mycket stor del av befolkningen, oavsett funktionsvariationer och bakgrund. Vara kommuns planering för infrastruktur på olika nivåer och stöd till föreningsliv och intressenätverk tar hänsyn till tillgänglighetsaspekter. Nyinflyttade informeras om kommunens möjligheter för ett aktivt friluftsliv på individens villkor. Informationen ges på flera språk.

Barn och unga

Fysisk aktivitet är av stor betydelse för växande människor och bygger hållbara livsmönster. Friluftsliv har ett egenvärde i tillgången till naturen som rum för livskvalitet och att lära känna naturen genom den egna upplevelsen som ung skapar förutsättningar för kunskap om de ekologiska sambanden och därmed för en ekologiskt hållbar samhällsutveckling.

Friluftslivet i Vara kommun

Människors friluftsliv är viktigt i ett hållbart samhälle. Det ger tillgång till natur- och kulturarv under avspända former, har stor betydelse för folkhälsan och spelar allt större roll i en växande besökssektor. När det är möjligt utvecklas natur- och kulturvärden tillsammans.

Grönytor

Kommunens gröna ytor är välskötta och inventerade utifrån ett friluftsperspektiv. Tätortsnära grönytor, t ex parker och andra aktivitetsområden, finns med i ortsutvecklingen även utifrån ett generellt folkhälsoperspektiv, som del i besöksmålsutvecklingen, en miljö för kultur och ett perspektiv i gestaltningen av det offentliga rummet.

Naturvårdsområden

I Vara kommun finns områden med speciellt intressanta biotoper. Alla är inte lämpliga områden för friluftsliv men flera kan ses som en resurs där naturen står för läromedlet och viss skyltning för informationsinnehållet. Tillgängligheten för friluftslivet och bevarandepprinciper finns parallellt med en pedagogisk ambition för folkbildning och skola.

Ranahult

Landets första kommunala naturreservat finns i Ranahult. Området vårdas av lokalt föreningsliv med stöd från Vara kommun. I Ranahult finns en promenadstig som presenterar området kulturmiljö och rika biologisk mångfald av både fauna och flora. Bildat: 1988. Areal: ca 21 hektar. Förvaltare: Vara kommun.

Rösjö mosse, naturreservat och Natura 2000-område¹⁰

Området kring Rösjön ligger i Falköpings, Skara och Vara kommuner. Rösjö mosse naturreservatet ligger i Falköpings och Vara kommuner. Rösjö mosses potential som naturturismområde är betydande och gemensamma intressen bevakas. Bildat: 2010. Areal: ca 860 hektar. Förvaltare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Skallstadens domänreservat

Ca 10 km söder om Larvs kyrka ligger Skallstaden. Det är ett lövskogsområde med mycket lång kontinuitet. Bildat: 1996. Areal: ca 13 hektar. Förvaltare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Löjtnantsholm, naturreservat

Där Lidan passerar E20 ligger Dönstorp och Löjtnantsholm, ett av ytterst få områden i landet med ett sammanhängande system med öppen dikning av åkermark. Syftet med naturreservatet är just att bevara en rest av detta odlingsystem. Bildat: 1986. Areal: ca 17 hektar. Förvaltare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Levene äng, naturreservat och Natura 2000-område

Levene slätteräng är den enda större bevarade slätterängen i södra Skaraborg. Den ligger på en moränrygg tillsammans med ett gravfält från järnåldern med både högar och stensättningar. Bildat: 1973. Areal: ca 16 hektar. Förvaltare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Friluftsområden

Friluftsområden drivs i föreningsregi i Helås (Ryda), Kvänum (Oltorp), Vedum (Nordvalla), Larv, Emtunga (Mossbrott), Tumbleberg och Levene. I Vara tätort utvecklar kommunen Nedervara. Runt Bjertorp slott drivs ett utvecklingsprojekt av privat näring i samverkan med lokalt föreningsliv. Samtliga anläggningar är fritt tillgängliga för allmänheten.

Motionsspår och skidspår

Flera föreningsdrivna anläggningar för motion (inklusive skidspår) i naturen finns i kommunen. Intresset för verksamheten ökar samtidigt som benägenheten för engagemang i föreningslivet generellt sett tenderar att minska. Besöksnäringens målgrupper söker naturnära motion som upplevelse och krav ställs på anläggningar. Utvecklingen bevakas via kommunens stöd till föreningslivet¹¹.

Vandringsleder

Vägen Lödöse-Skara har medeltida anor som väg för influenser från andra länder, länk mellan kust och inland och transportled för gods.

Cykelvägar

Vara kommun har goda möjligheter att utveckla cykelturism (både som närturism och för mer långväga besökare) med kombination av vackra

¹⁰ EU:s ekologiska nätverk av skyddade områden

¹¹ Kulturplan 2017-2021 Bilaga 3

omgivningar, cykelvänlig topografi, intressanta besöksmål och gott mathantverk. Kommunens planering för cykelvägar samordnas med friluftslivets behov.

Kanotleder

De två större vattenlederna genom kommunen (Afsån och Lidan) är delvis farbara med kanot. Möjligheterna att utveckla kanotleder förutsätter samverkan med markägare och näringar för passager och t ex iläggsplatser eller grillplatser.

Ridvägar

Hästitresset i kommunen är stort. Både föreningsliv och privata intressenter bedriver hästrelaterade verksamheter där friluftskomponenten är viktig. Utveckling av säkra ridvägar och anslutningsvägar till ridanläggningar sker i samverkan med berörda intressenätverk.

Utveckling av friluftslivet i Vara kommun

Utvecklingen av det lokala friluftslivet baseras på de nationella målen.

Kommunens planering för infrastruktur på olika nivåer och stöd till föreningsliv och intressenätverk tar hänsyn till tillgänglighetsaspekter.

Allmänhetens tillgång till områden med tillgänglig natur lämpad för friluftsliv på lämpligt avstånd¹² från boendemiljöer säkerställs genom rätt planeringsförutsättningar för bebyggelse och prioritering vid stöd för friluftsanläggningar som följer bostadsplaneringens behov.

Tillgänglighet till friluftsliv genom hållbara transporter (t ex kollektivtrafik och cykelavstånd) stärks i planeringen kring gång- och cykelvägar och andra infrastrukturfrågor.

Utveckling av natur- och kulturmiljöer som stärker friluftslivet samordnas där så är möjligt utifrån t ex bevarandeperspektiv och tillgänglighet.

Nedervara-området utvecklas till en tätortsnära friluftsmiljö.

Föreningslivets engagemang för det organiserade friluftslivet är av avgörande betydelse för engagemanget i friluftslivet. Samverkan med andra intressenätverk, t ex markägare, är nödvändigt för ett hållbart friluftsliv i organiserad form. Entréer till strövområden, badplatser och anläggningar gestaltas i samverkan med intressenätverken och utifrån gestaltungsprogrammets intentioner.

Samverkan i frågor kring hållbar utveckling med tillväxtpotential för besöksmål/besöksnäring och friluftsliv i Västra Skaraborg stärks. Även

¹² Forskningen har visat att 300 meter är det avstånd människor längst är beredda att gå till ett grönområde för att det ska användas ofta. Närheten har störst betydelse för barn, personer med funktionsnedsättning, äldre och sjuka. Bostadsnära natur : inspiration och vägledning. Karlskrona, Boverket. 2007.

kultur- och naturmål utan direkt koppling till näring är viktiga för att höja områdets attraktivitet.

Samhällets fokus på friluftslivet är folkhälsa.

Utvecklingen av friluftslivet utgår från allemansrätten. Samverkan krävs mellan olika intressenätverk liksom kunskap om allemansrätten. Information om allemansrätten ges till nya invånare.

Information om kommunens skyddade områden och på vilket vis de kan nyttjas för friluftsliv presenteras på kommunens hemsida.

Kommunens grönområden och anläggningar för friluftsliv omfattas av skötselplaner och ingår i den fysiska planeringen utifrån ett hållbart bruks- och bevarandeperspektiv..

Skolor med tillgång till natur- och kulturmiljöer eller grönytor ger förutsättningar för ett holistiskt perspektiv¹³ på lärandet och fysisk aktivitet. Skolornas gröna ytor inventeras utifrån skolmiljöns betydelse för det pedagogiska friluftsperspektivet.

Fysisk planering för friluftsliv liksom stöd till t ex föreningsliv som organiserar friluftaktiviteter i Vara kommun har forskning och statistik som en del av underlaget.

Friluftslivets behov finns med i kommunens översiktsplanering.

Friluftsliv som besöksmål

Friluftsanslutna besöksmål växer i betydelse, både som folkhälsoaspekt och som del av en utvecklad besöksnäring. Människor hittar till Vara kommuns smultronställen på egen hand genom en god kommunikation som utnyttjar många kanaler. Besöksnäringens kunskaper höjs och breddas för att bereda möjlighet att anpassa service och utbud och göra näringen mer lönsam. Även natur- och kulturmiljöer utan knytning till besöksnäringen spelar roll för attraktiviteten hos Vara kommun för både närområdets besökare och för de som kommer längre ifrån.

Besöksmålsutveckling för besöksmål med natur- och kulturmiljöanknytning prioriteras.

¹³ Motivation, verklighetsnära innehåll och meningsfull undervisning samverkar